

Historian loppu – ja uusi alku

”Kaikki, mitä ihmiselämästä voidaan sanoa, on totta jossakin päin Venäjää”, kiteytti rautakansleri Otto von Bismarck. Minulle Bismarckin ajatus avautui liikkuessani venäläisen ympäristöliikkeen tilaisuuksissa 1980- ja 1990-luvuilla. Tie saattoi viedä yllättäviin paikkoihin: yksityiseen Hare Krishna -temppeleihin pietarilaisessa betonilähiössä, pakanallisiin metsähäihin luonnonsuojelualueella Karjalan kannaksella tai Bacchusta palvovaan munkkiloostariin Kuolan niemimaalla. Venäjä osasi aina yllättää.

Neuvostoliiton aikana julkaistiin hiilipaperin kanssa kopioituja maanalaisia *samizdat*-lehtiä, sellaisia kuin Pietarin *Mercury*. Sitten ympäristökysymyksistä tuli osa neuvostoyhteiskunnan muutosta. Venäjän ympäristöliikkeen syntyä ja nousua vauhdittivat monet ympäristöuhat: Siperian jokien kääntämissuunnitelmat, Tšernobylin ydinvoimaonnettomuus 1986, ydinjätteiden hautaaminen Novaja Zemljan ympärille, vanhojen ydinsukellusveneiden hautausmaa Jäämerellä, metsäkuolemat Kuolan niemimaalla tai Nevan suiston ja Suomenlahden jätevedet. Lista on pitkä, ja parhaiten lännessä tunnettiin maan länsiosien ongelmat, mutta ekologiset ongelmat koskivat koko Neuvostoliittoa.

Väitän, että kärjistyneet ympäristöongelmat olivat yksi syy Neuvostoliiton hajoamiseen ja sosialistisen järjestelmän konkurssiin. Perestroikan ja glasnostin aikana tuli mahdolliseksi puhua ympäristöongelmista avoimesti. Naapurissamme Virossa kaikki poliitikot olivat ensin ”vihreitä” – Lennart Merestä Edgar Savisaareen. Ympäristökysymysten ja ympäristökritiikin ympärille syntyi vapaa kansalaistoiminnan tila, jota aktiivisesti käytettiin.

1991 perustettu Venäjän ympäristöministeriö nousi hetkeksi ”voimaministeriöiden” joukkoon – kunnes se lakkautettiin viisi vuotta myöhemmin. Nyt ympäristönsuojelua hoidetaan osana luonnovaraministeriötä. Ympäristöasiat ovat miltei kadonneet agendalta. On tullut muita huolia.

Tänä päivänä Eurooppa kärvistelee Syyrian ja Irakin konfliktien tuottaman pakolaiskriisin kanssa. Kun puhutaan eurooppalaisen taakanjaon tarpeesta, kannattaa paasikivimäisesti mennä kotiin ja katsoa karttaa. Toukokuussa 1990 yllätettiin Neuvostoliiton ja Suomen rajalla somalipakolaisista, joita vilkkaimmillaan 1990–1991 tuli 50 henkeä päivässä. Vuoden 1991 helmikuussa Georg Otsin mukana tuli Helsinkiin 147 somalipakolaista. Neuvostoliiton murros, joka oli johtanut siellä opiskelevien somalien heitellejättöön, toi pienimuotoisen pakolaiskriisin Suomeen. Se oli oman somaliyhteisömme alku.

Paljon suurempaa pakolaisvirtaa odotettiin Suomeen 1990-luvun loppupuolella Venäjän talouden romahtaessa. ”Tykkejä vai soppatykkejä?” kuului kysymys Suomessa, kun varauduttiin Venäjältä lähtevien humanitaaristen pakolaisten virtaan. Kouluja itärajan tuntumassa valmistettiin tilapäisiksi majoituspaikoiksi.

Tätä pakolaisvirtaa ei koskaan tullut. Jos se olisi tullut kohdallemme, on varmaa, että Suomi olisi vaatinut EU:lta sekä kustannusten että pakolaiskuorman taakanjakoa. Vuosina 1917–1920 arvioidaan 900 000–2 miljoonan ihmisen jättäneen Venäjän vallankumouksen ja sisällissodan vuoksi. Myös tämä pakolaisaalto kosketti aikanaan Suomea. Pakolaiskriisin purkamiseksi luotiin myös Kansainliiton Nansen-passi, jonka

avulla tuhannet pakolaiset Saksasta, Puolasta ja Turkista siirtyivät länteen.

Yksi tapa hahmottaa Venäjän tulevaisuuden vaihtoehtoja on skenaario-tekniikka. Kuvataan mahdollinen kehitys ja sitä puoltavat argumentit eri skenaarioina. Joskus skenaariot ovat olleet vauhdikkaita: Kommunistisen Venäjän paluu ja Lenin-patsaiden uusi pystytys; Venäjän nopea länsimaistuminen sekä liittyminen EU:hun ja Natoon; Venäjän hajoaminen ja Pietarin nousu Novgorodin tasavallan pääkaupungiksi; Kansallismielisen ja uskonnollisen Venäjän nousu ja Jeesuksen uusi ilmestyminen Venäjälle; Venäjän taloudellinen ja demokraattinen stagnaatio; Venäjä raaka-aineita tuottavana banaanitasavaltana; Putinin suunnitelman onnistuminen ja Venäjän nousu uuteen maailmanherruuteen, lännen ja USA:n marginalisointi.

Jokaisen skenaarion puolesta voi esittää argumentteja. ”Kaikki, mitä ihmiselämästä voidaan sanoa, on totta jossakin päin Venäjää.”

Itse hahmotan Venäjää viiden eri jännitteen kautta. Ensimmäinen on konflikti raaka-ainetalouden ja talouden modernisaation välillä. Neuvostoliiton hajoaminen rikkoi vanhan, subventoidun ja valtiokeskeisen tuotantotavan. Talous ei kuitenkaan modernisoitunut. Emme osta kaupasta venäläisiä tietokoneita, autoja tai jalostettuja elintarvikkeita.

Toinen on konflikti raaka-ainetalouden ja ympäristön välillä. Öljyn hinta on alhaalla, eikä insenttiiviä tai varoja investoida ympäristön kannalta parhaaseen teknologiaan ole. Venäjä jää nyt Kiinastakin jälkeen vihreän talouden ja ympäristöteknologian kehityksessä. Hinta ympäristölle voi olla kallis.

Kolmas on kansalaisyhteiskunnan ja valtaapitävien välinen jännite. Kielteinen asenne kansalaisjärjestöihin ja laajaan demokraattiseen osallistumiseen näivettää yhteiskuntaa. Poliittiset murhat ovat ääriesimerkki näistä jännitteistä.

Neljäs konflikti koskee vapaata tiedonvälitystä. Hallitus on valjastanut ennen kaikkea television omaksi kanavakseen. Kampanjat vähemmistöjä vastaan ja kirkon roolin korostuminen moraalisen auktorigiteettinä rajaavat

vapaata tiedonvälitystä.

Viides, ja tällä hetkellä kansainvälisesti näkyvin jännite koskee Venäjän geopolittisen valta-aseman vahvistamista. Georgiassa, Krimillä ja Itä-Ukrainassa oli kysymys venäläisvähemmistöjen tai venäläismielisten tukemisesta ja auttamisesta oman maan rajojen ulkopuolella, ”lähiulkomailla”. Syyriassa Venäjä on ottanut rohkean askeleen tukemalla Assadin hallintoa. En yllätyisi, jos Venäjä joutuu tulevaisuudessa tekemään enemmän myös Afganistanin levottomuuksien patoamiseksi.

Venäjän ja lännen narratiivit maailmanpolitiikan tapahtumista kilpailevat yhä enemmän keskenään. Monet aistivat tässä kylmän sodan kaikuja. Toiset ovat taas tyytyväisiä ”yksinpäisen maailmanjärjestyksen” päättymiseen.

Francis Fukuyama ennusti 1992 ”historian loppua”, koska ideologioiden välinen taistelu olisi päättynyt liberaalin demokratian voittoon. Uutinen historian lopusta taitaa silti olla ennenaikainen.

Venäjää kuvataan usein sipuliksi – tai puunukkeksi. Puunuken sisältä löytyy toinen nukke, ja sen sisältä taas uusi. Arvoitus tuntuu vain jatkuvan. Itä-Ukrainan Donbassissa vierailut kuvasi sitä ”alueeksi, jossa Neuvostoliitto ei koskaan kuollut”. Kun kiertää Venäjän syrjäisempiä alueita, sama ajatus voi tulla mieleen. Elämme yhtä planeettaa, mutta montaa eri ajanlaskua. Vanha, hyvässä ja pahassa, on vielä voimissaan, eikä uutinen uudesta ajasta ole vielä ehtinyt tavoittaa kaikkia.

Pekka Haavisto

Kirjoittaja on kansanedustaja ja ulkoministerin erityisedustaja rauhanvälityksessä